

Obilježja književnog stvaralaštva Michala Ajvaza

Totić, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:687974>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-03**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnost
Katedra za češki jezik i književnost

Dora Totić

Obilježja književnog stvaralaštva Michala Ajvaza

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Katica Ivanković, red. prof

Zagreb, ožujak 2020.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Michal Ajvaz i književnost	4
2.1. Život i djelo Michala Ajvaza.....	4
2.2. Književni utjecaji	6
2.3. Književni smjerovi: postmodernizam, neoplatonizam, magijski realizam	7
2.4. Dječji pogled na svijet, pustolovna književnost i kakva bi ona trebala biti	9
2.5. Smisao književnog djela.....	10
3. Glavni pojmovi i karakteristike književnog stvaralaštva Michala Ajvaza	12
3.1. Kako nastaje tekst, pojam puna praznina (plné prázdno) i struja (proud).....	12
3.2. Stvaranje prostora: gradovi i periferije.....	15
3.3. Stvarnost, svijet fikcije, zagonetna džungla, red i kaos te pojam granice.....	17
3.4. Knjiga	23
3.5. Otvoreni kraj	24
3.6. Pripovjedačke razine	25
3.7. More, Erotika, emocije i ljubavni odnosi	26
4. Zaključak	28
5. Literatura	30
5.1. Primarna literatura.....	30
5.2. Sekundarna literatura.....	30
5.3. Elektronički izvori.....	31
6. Sažetak	32
7. Shrnúť	33

1. Uvod

Tema rada književno je stvaralaštvo češkog pisca Michala Ajvaza. Rad je zamišljen kao spoj dviju cjelina koje se međusobno nadopunjuju. Najprije ćemo se dotaknuti života Michala Ajvaza i njegovog odnosa prema književnosti. U uvodu će biti riječi o autorovu životu, gdje će fokus primarno biti na početku njegove književne karijere i na njegove književne uzore, pisce koji su na njega najviše utjecali i koje je volio čitati. U radu će potom biti riječ o tome kako književni kritičari i recenzenti svrstavaju njegovo djelo, kojim književnim pravcima pripada, jedni ga svrstavaju u postmodernu, drugi ga drže neoplatonistom, a treći pak predstavnikom magičnog realizma. Poslužit ćemo se objavljenim intervjuima s Michalom Ajvazom i vidjeti kakvo je njegovo stajalište o nekim pitanjima koja muče književnu kritiku te o tome kakvu književnost spisatelj preferira i zašto. Tu također dolaze do izražaja neke od njegovih ključnih vizija koje se tiču književnosti, to kakva bi prema njegovom mišljenju trebala biti književnost i koji je njezin smisao. U istom poglavlju također upoznajemo Ajvaza kao beletrista i Ajvaza kao filozofa. Kako spaja ta dva područja u svom radu vidjet ćemo ponajviše u drugom dijelu rada u kojem zalazimo u kompleksniji dio rada. Za početak najbitnije je objasniti osnovne pojmove njegove poetike – tajanstvenost i *puna praznina* iz kojih proizlaze svi daljnji pojmovi i koncepti. Oni su uglavnom filozofski utemeljeni, a to ćemo objasniti na primjerima Ajvazovih prozних djela *Tirkizni orao*, *Drugi grad*, *Luksemburški park*, *Prázdné ulice* i *Cesta na jih*. Posljednja dva romana navodit ćemo u izvornom nazivu budući da ne postoji njihov objavljeni prijevod. Kako Ajvazovu tvorbu karakterizira međusobno srastanje brojnih filozofskih koncepta s književnim motivima, ovaj rad je istinski misaoni izazov.

2. Michal Ajvaz i književnost

2.1. Život i djelo Michala Ajvaza

Michal Ajvaz češki je prozaik, filozof i esejist. Rodio se u Pragu 30. listopada 1949. godine.¹ Pomalo neobično prezime, Ajvaz, govori o karaimskoj narodnosti njegovog oca.² Michalov otac ostavio je traga u njegovom književnom životu pa ćemo kasnije vidjeti i njihovu poveznicu u toj sferi. U djetinjstvu je Ajvaz vrlo rado slikao, toliko da je htio postati slikarom. Ipak, u srednjoj školi shvaća da ga mnogo više privlače književnost i filozofija. Slikarske vizije, međutim, nije potpuno napustio. Naime, sposobnost vizualnog promatranja svijeta jedan je od tragova njegovih dječaćkih talenata, budući da se danas očituje u njegovom pisanju.³

Obrazovanje okrunjuje studijem češkog jezika i estetike, a svoje radove, članke i recenzije objavljuje u raznim češkim časopisima i novinama poput *Literární noviny*, *Tvar*, *Host*, *Revolver Revue*, *Telegraf* itd. Za svoja književna postignuća prvo je bio nagrađen za djelo *Tirkizni orao* 1988. god. nagradom Nadace Český literární fond, potom nagradom Jaroslava Seiferta 2005. god. za djelo *Prázdné ulice* te nagradom Magnesia Litera 2012. za djelo *Luksemburški park*.⁴

Književnim radom počinje se baviti u petnaestoj godini, te uglavnom piše pjesme. U književnom stvaralaštvu postojalo je nekoliko razdoblja kad je pisao, imao pauze, a zatim se ponovo vraćao pisanju. Od samih početaka Ajvaz je pokazivao interes prema različitim književnim vrstama pa i sam bio pod njihovim utjecajem. Nakon dvadesete godine piše pjesme inspirirane nadrealizmom i dadaizmom, međutim, ni jedan njegov tekst nastao u tom razdoblju nikad nije objavljen. Prva djela koja počinje objavljivati nastaju polovicom osamdesetih godina.⁵ Svoju književnu karijeru započinje 1989. godine zbirkom pjesama *Vražda v hotelu Intercontinental*, a kao prozaik javnosti se predstavlja zbirkom pripovijetki *Návrat starého varana*. Danas njegov opus broji nekoliko desetaka djela među kojima su razni eseji, ali i filozofski tekstovi koji ujedno

¹ Slovník české literatury. *Michal AJVAZ*

² Rulf, Jiří. *Rozhovor s Michalem Ajvazem* (2008).

³ Zlamalová, Erika. *Rozhovor s Michalem Ajvazem* (2010).

⁴ Slovník české literatury. *Michal AJVAZ*

⁵ Košnarová, Veronika. "Jednotný šum bytí", *Host* 05 (2011). Str. 14

služe kao i osnova za razumijevanje njegovih beletrističkih djela.⁶ Porivi za pisanjem dužih tekstova javljaju se nedugo potom, a prvi takav tekst je roman *Drugi grad* za kojeg autor tvrdi kako je mogao biti i duži, međutim u jednom trenutku ipak je donio odluku da je vrijeme da ga završi. Ubrzo zatim nastaje *Tirkizni orao*, tekst koji se nalazi na granici između romana i pripovijetke.⁷ Znatno duži tekstovi od prethodnih dolaze 2004. i 2008. godine kad izdaje svoja dva romana *Prázdné ulice* i *Cesta na jih*. Pretposljednji *Luksemburški park* za Michala Ajvaza bilo je pokušaj da napiše kraće prozno djelo pa ni on sam ne skriva svoje nezadovoljstvo tim naposljetku romanom. Štoviše, čini se da ni književni kritičari ni recenzenti nisu sasvim zadovoljni pa mu tako npr. M. Kittlová zamjera upravo dužinu teksta. Naime, po njezinom mišljenju kratki tekstovi ne ostavljaju dovoljno prostora za ovog autora da potpuno razvije i iskoristi svoju maštu.⁸ Također, Ivan Adamovič u svojoj recenziji ističe razočaranje knjigom *Luksemburški park*, iako u tom djelu primjećuje brojne karakteristike Ajvazovog pisanja poput prožimanja radnji i likova, mašte bez granica, obilježja pop kulture, spajanje i prožimanje onoga što je poznato s egzotičnim itd. No, Adamovič posebno stavlja naglasak je to da, u *Luksemburškom parku*, Ajvaz stvara poprilično žive i uvjerljive likove, što, kako tvrdi, nije običaj u Ajvazovim djelima. Naime, ponegdje se može iščitati da Ajvazovi likovi zapravo ne predstavljaju ljude, već principe.⁹ Veronika Košnarová pak smatra da Ajvazovo pripovijedanje odgovara njegovom viđenju i promatranju svijeta, ali to ne pronalazi u ovome djelu. Nažalost, smatra da u ovome tekstu nije razvio radnju do onog opsega koji bi se mogao usporediti s prethodnim romanima. Tvrdi da je široki opseg ono što mu naprosto leži, a svaki kraći tekst ostavlja dojam da se na kraju žurio tj. da sam rasplet zapravo dolazi poprilično brzo.¹⁰

Iako Ajvaz možda nije autor koji naginje autobiografskoj prozi, takvih elemenata kod njega ipak možemo pronaći. Primjer je završna scena *Zenonovih paradoxa* koja je usko povezana s njegovim ocem. Naime, njegov otac bio je kemičar, i znanstveni svijet obogatio je novim postupkom izrade mozaičkih kamena. Međutim, nakon njegove smrti znanstvenici nisu uspjeli

⁶ Fialová, Alena. *V souřadnicích mnohosti : česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Prag: Academia, 2014. Str. 525

⁷ Hovorková, Jana. *Kritická reflexe literární tvorby Michala Ajvaze v českých periodících* (2013). Str. 52, 53

⁸ Kittlová, Markéta. *Ajvaz, Michal. Lucemburská zahrada* (2011).

⁹ Adamovič, Ivan. *Ajvaz došel dějově rozbuželou zahradou do slepé uličky* (2012).

¹⁰ Košnarová, Veronika. "Slast z těla-plamene", *Tvar* 03 (2012). Str. 2

otkriti koje stvari je upotrijebio, budući da ih je bilježio vlastitim kraticama koje ostalim znanstvenicima, nažalost, nisu bile jasne, a samim time, niti od pomoći.¹¹

2.2. Književni utjecaji

U intervjuu s Jiřijem Rulfom, Michal Ajvaz priznaje da je njegovo književno stvaralaštvo pod utjecajem pustolovne književnosti. Sam kaže da književna djela koja najčešće čita pripadaju tzv. niskoj književnosti. Na tom repertoaru nalazi se često i Homer. Ističe da voli čitati djela u kojima pronalazi motive poput putovanja, lutanja, prelaženja granice, susreta s nečim nepoznatim, onim što izmiče uobičajenom redu. Osim toga ustvrđuje: „Román, tak jak ho známe od 19.století, tedy psychologický román, mě moc nezajímá - spíš mě zajímají starší věci, které jsou zakořeněné v mýtu. Třeba ten Homér, ale i středověké rytířské romány. Literatura založená na dobrodružství a hře se možná přibližuje tomu, co je v existenci podstatné, víc než všechny ty hlubokomyslné romány, kde se na stovkách stran řeší problémy manželských trojúhelníků“.¹² Autori za koje Ajvaz tvrdi da su mu bliski jesu Kafka, Mandiargues, Novalis, Hölderlin, Rimbaud, Lautréamont, Rilke, Proust, Roussel, Conrad, Ban, Nabokov, Perec, Gracq i Pynchon.¹³

Međutim, često se ističe da se Michal Ajvaz svojim pisanjem najviše nadovezuje na njemačku književnu tradiciju, a to je prije svega Franz Kafka.¹⁴ Osim toga, u intervjuu s Veronikom Košnarovom Ajvaz Kafku naziva najboljem piscem dvadesetog stoljeća, a potvrđuje to i sljedećom izjavom: „Kafka pronikl do dřeně jazyka, tam, kde je jazyk tajemně spojený se skutečností, proto nepotrebuje metafory, lyrično, eleganci, dokonce ani psychologii, všechno vyvstává jen z jakéhosi úžasného krátkého spojení mezi konstelacemi slov a duší světa či proudy bytí... Roland Barthes mluví o „rozkoši z textu“ a Kafkova próza je tak dobrá, že číst ji je skutečně druhem slasti“¹⁵

¹¹ Rulf, Jiří. *Rozhovor s Michalem Ajvazem* (2008).

¹² Ibid.

¹³ Košnarová, Veronika. „Jednotný šum bytí“, *Host* 05 (2011). Str. 10

¹⁴ Slovník české literatury. *Michal AJVAZ*

¹⁵ Košnarová, Veronika. „Jednotný šum bytí“, *Host* 05 (2011). Str. 10

2.3. Književni smjerovi: postmodernizam, neoplatonizam, magijski realizam

Budući da ćemo se u ovome radu baviti obilježjima Ajvazovog proznog stvaralaštva, bitno je prije svega, u tom velikom mozaiku, koji predstavlja sam pojam književnost, pronaći kutak ovog autora. Tijekom samih početaka književne aktivnosti i izdavanja prvih djela, Michala Ajvaza svrstavalo se u razne književne smjerove, i ta podjela se s vremenom počela uzimati „zdravo za gotovo“ bez dublje analize i kritičkog promišljanja. Kao što i sama Veronika Košnarová primjećuje, Michal Ajvaz od početka se isticao po tome što je bio drugačiji¹⁶, i trebalo je vremena da ga se kao takvog počne i promatrati.

S jedne strane, mnogi književni kritičari Ajvaza svrstavaju u razdoblje književne postmoderne. Jedan od njih je i Pavel Janoušek koji tvrdi da npr. u djelu *Prázdné ulice* nailazimo na osnovne književne postupke i ideje postmodernizma.¹⁷ V. Košnarová upoznaje nas s činjenicom da glavne karakteristike zbog kojih ga se svrstava u pisce postmodernizma su između ostalog, miješanje žanrova, upotreba obilježja popularne kulture, pisanje o pisanju, prožimanje radnji itd.¹⁸ Sam Ajvaz o svojem stvaralaštvu kao o plodu postmodernizma kaže:

Zdá se mi, že „postmoderna“ je dost nešťastné slovo, nerad je používám a nemám ani potrebu je používat [...] Pokud se postmodernou v literatuře rozumí ta literatura, která je ztělesněním názoru, že existují jen kopie kopií a že ve spleti jazyků nemá smysl hledat pravdu, jednotu a to, co je původní, pak myslím, že pohled na skutečnost, z kterého vychází moje psaní, je naprostým opakem postmoderního pohledu — v mých knihách se sice objevují dlouhé odbočky a několikapatrové vsuvky a mísí se tu „vysoké“ a „nízké“ žánry, ale není to proto, aby se ukázalo, že ve změní nepřevoditelných a rovnocenných perspektiv neexistuje žádná původnost, žádná jednota světa a žádná hodnotová hierarchie, ale naopak proto, že mě nejvíce ze všeho zajímá nezrušitelná původní — anebo poslední — jednota skutečnosti, a ta se ukazuje až tam, kde je nejvíce různosti, kde tedy není zastíněna různými dílčími jednotami.¹⁹

Ipak, češki književnik, kad bi se osobno morao svrstati među predstavnike nekog određenog književnog smjera, navodi da bi se prije mogao smatrati predstavnikom neoplatonizma nego spomenutog postmodernizma: „Řekl bych, že vzhledem k té snaze zaslechnout ve všech oblastech a patrech skutečnosti hlas prvotního, jediného pramene, je duch mých knížek spíš novoplatónský než postmoderní; v Cestě na jih i v Prázdných ulicích jsou ostatně přímé odkazy

¹⁶ Košnarová, Veronika. “Masky touhy : Úvaha ajvazovská”, *Česká literatura* č. 60 (2012). Str. 517

¹⁷ Janoušek, Pavel. “Nicota překonávaná vyprávěním”, *Host* 04 (2009). Str. 57

¹⁸ Košnarová, Veronika. “Masky touhy : Úvaha ajvazovská”, *Česká literatura* č. 60 (2012). Str. 518

¹⁹ Košnarová, Veronika. “Jednotný šum bytí”, *Host* 05 (2011). Str. 15

k novoplatonismu. Ale tím proboha nechci vytvářet nějakou novou kolonku namísto těch, které se zdráhám přijmout“.²⁰

S druhé strany, někteří kritičtí Michala Ajvaza vidí jako pisce, kteří se nadouvají na magijský realizmus. Jeden z nich je zmíněn Pavel Janoušek, který neopouští existenci prvků tohoto literárního směru. Naopak, v díle *Cesta na jih* připomíná odznaky magijského realizmu v postavách, jménech míst, postav, a v obrazech politických a kulturních překročení.²¹ Nicméně, on není jediný, kdo má Michala Ajvaza spojit s magijským realizmem. Také, Jan Tlustý v svém článku tvrdí, že se po prvním vydání *Drugog grada* spojovalo s magijským realizmem i nadrealizmem.²² I když, když je v otázce mínění Michala Ajvaza o takových tvrzeních, činí se jako čvrsto a samouvěřeno neopouští existenci žádné spojitosti svých děl s tím literárním směrem: „Musím se přiznat, že já magický realizmus vlastně ani moc neznám, z děl magických realistů jsem četl jen Sto let samoty. Ta kniha se mi docela líbila, ale tenhle způsob psaní, zakořeněný v kolektivní národní mytologii, je mi dost vzdálený a myslím, že mě ničím neovlivnil. Takže mě vlastně docela udivuje, když mezi magické realisty bývám řazen“.²³

Nadále, motiv knihy, která obsahuje v sobě tajnost, jeden z presudků, kvůli kterým se Ajvazova próza staví ruku v ruce s prózou Jorgeho Luisa Borgese. Také, nejen tematikou, ale i stylistikou, Ajvaz se řadí do stejného literárního směru jako i Jorge Luis Borges. S jedné strany, jeho díla, zejména ona próza, mají základ, který se opírá o evropskou filozofii, a podle textu Petra Hrušky není daleko od buddismu. S druhé strany, motiv „magického Praga“ pochází z české – německé pražské literatury, dokud svým šarmem připomíná literární tvorbu Daniele Hodrova a Jiřího Kratochvíla.²⁴

Na závěr, když bychom měli určit nějaký specifický žánr, který charakterizuje Ajvazovu prózu, Petr Hruška společně s koautory uvádí, například, že je kniha *Drugi grad* na hranici s detektivním románem, přičemž všechno magické romány. Používá se různých motivů jako například nerozumlivost dopisů, zatímco nebezpečné zvířata, s kterými se vede boj o život nebo smrt, divoká

²⁰ Ibid.

²¹ Janoušek, Pavel. „Nicota překonávaná vyprávěním“, *Host* 04 (2009). Str. 59

²² Tlustý, Jan. „Podruhé do druhého města“, *Host* 10 (2005). Str. 56

²³ Košnarová, Veronika. „Jednotný šum bytí“, *Host* 05 (2011). Str. 15

²⁴ Hruška, Petr i dr. *V souřadnicích volnosti : česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Prag: Academia, 2008. Str. 422

džungla... Glavni lik, osim toga, traga za ljudima koji sjedaju u zeleni tramvaj i više se ne vraćaju, pokušava otkriti što se s njima dogodilo, što se nalazi izvan našeg svijeta i koja su njegova načela. Upravo to daje romanu detektivski ton.²⁵

Već smo spomenuli da je jedna od glavnih karakteristika djela Michala Ajvaza upravo miješanje žanrova, te sam pokušaj svrstavanja autora kao predstavnika jednog jedinog žanra u ovome slučaju čini se kao težak zadatak, budući da i sam pisac kaže: „Obecně nevím, jaký by se pro mé knihy měl použít žánr, navíc já mám rád jejich prolínání. To je věc, kterou prosazoval třeba Ladislav Klíma nebo právě Neil Stephenson. Motá dohromady fiction, thriller, filozofické myšlenky a zabývá se i matematikou“.²⁶ U intervjuu s V. Košnarovom kaže: „Míšení žánrů je pro mne naopak vyjádřením toho, že všechny žánry, jazyky nebo diskursy pocházejí jakoby z jednoho pramene, z pramene, jehož hlas se ve všech ozývá. Různost žánrů je tedy především potvrzením velké a nezrušitelné jednoty bytí“.²⁷

2.4. Dječji pogled na svijet, pustolovna književnost i kakva bi ona trebala biti

Posebno mjesto u Ajvazovom svijetu zauzimaju pustolovne knjige koje u gotovo svakom intervjuu ističe. Razlog je taj što ih smatra najbitnijim izvorom pisanja. Naime, za vrijeme pisanja često se vraća u djetinjstvo i prisjeća dječjih pustolovnih knjiga koje je čitao, a svojim dijelima kao da svijetu vraća natrag ono što je naučio u dječjačkim danima, ali, naravno, na svoj poseban i prepoznatljiv način. Štoviše, autor potvrđuje da je njegov način pisanja poprilično ukorijenjen u dječjem promatranju svijeta te upravo pustolovnu književnost ističe kao osobno najzanimljiviju i najinspirativniju. „Ozbiljna“ i pustolovna književnost prema njegovom mišljenju nisu dva suprotna pola. On ih, naime, spaja u činjenici da je svako stvarno književno djelo pustolovna književnost.

Što se tiče njegovog mišljenja o književnosti, kakva bi ona trebala biti i koja je njezina svrha, Michal Ajvaz daje nam odgovor iz kojeg, oni koji su čitali njegova djela, mogu u potpunosti

²⁵ Ibid. Str. 352

²⁶ Hovorková, Jana. *Kritická reflexe literární tvorby Michala Ajvaze v českých periodických* (2013). Str. 56

²⁷ Košnarová, Veronika. “Jednotný šum bytí”, *Host* 05 (2011) Str. 15

razumjeti njegov stav te ujedno mogu i potvrditi da takav oblik književnosti aktivno primjenjuje. Naime, ovaj autor čvrsto je vezan za pojam tajnovitosti i na tom pojmu počiva svako njegovo djelo i iz nje proizlazi njegova glavna misao vodilja. Dakle, on smatra da svako književno djelo treba biti susret s nepoznatim, a valja napomenuti kako je to ključna karakteristika pustolovne književnosti.

Ipak, čini se da Autor ima neke zamjerke generalnom poimanju književnosti. Nezadovoljan je zbog činjenice da se književnost poima kao umjetnost čija je svrha boriti se za nešto ili protiv nečega. Mogli bismo reći da mu smeta doživljavanje književnosti kao nečega što je unaprijed određeno, što ima jasnu formu, način na koji se ostvaruje i svrhu, a svaki odmak od takve književnosti smatra se neuspjehom ili lošom književnošću. Michal Ajvaz o književnosti govori ovako: „... jednu se dozviđáme, že správná literatura musí mít příběh, podruhé že musí být angažovaná a musí proti něčemu nebo za něco bojovat... Jenomže literatura nemusí nic; měla by být objeováním nového a obnovováním tajemství a zázračnosti ve světě, z něhož se ztrácejí, a je úplně lhostejné, na jakém území a jakým způsobem se to děje“.²⁸ Dakle, književnost bi se trebala bazirati na onome što je tajanstveno. Drugim riječima, književnost bi trebala pronaći tajanstvenost u onome, što se nikome ne čini takvim. Kao što ćemo vidjeti i na sljedećim stranicama, Michal Ajvaz u svakom djelu drži do stava da bi tajanstvenost apsolutno trebala biti prisutna. Navedimo kao primjer djelo *Tirkizni oraó*. Ajvaz kaže da bi prva priča mogla biti shvaćena kao novela o pronalaženju tajanstvenosti (ujedno i smisla), dok u drugoj noveli potraga za tajanstvenim ne završava uspješno. Za razliku od *Bijelih mrava*, u *Zenonovim paradoxima* ne uspijevamo na kraju otkriti to tajanstveno. Međutim, ono što bi se trebalo dosegnuti u književnosti, i što, u konačnici, u obje novele i jest dosegnuto, je upravo taj susret s tajanstvenim, magičnim. Svaki susret, bilo s čovjekom ili prostorom sadrži zagonetnost koja se nikada ne otkrije u potpunosti. Zbog toga, tajanstvenosti ima, rekli bismo, i previše.²⁹

2.5. Smisao književnog djela

Ajvaz tajanstvenost smatra temeljem književnosti, ali sam smisao književnog djela nije isključivo u tajanstvenosti, iako smisao kod njega proizlazi iz tajanstvenosti. U jednom od svojih

²⁸ Ibid. Str. 13

²⁹ Rulf, Jiří. *Rozhovor s Michalem Ajvazem* (2008).

članaka za časopis *Host*³⁰, autor izražava mišljenje kako je čitanje jedan od načina u kojima se očituje smisao. Ujedno, to je i proces kojim se otkriva smisao u formi, i forma u smislu. Kad govorimo o smislu, govorimo o prestanku redukcije stvarnosti. U svakodnevnom životu provodimo određeno načelo svojevrsnog ograničavanja te stvarnosti na način da uvodimo hijerarhiju onoga važnoga i nevažnoga. Iz te stvarnosti stalno potiskujemo ono što je, iz našega kuta gledanja na ciljeve i vrijednosti, nebitno. Smisao u književnosti zasniva se na nekim drugim hijerarhijama. Ono nastaje ad hoc iz normi koje proizlaze iz trenutne situacije. Stoga se smisao književnog djela može roditi iz bilo čega. Taj Ajvazov pristup smislu književnosti može se povezati s njegoviom navedenom tvrdnjom da književnost apsolutno ništa ne mora. U književnom svijetu za njega ne postoji glagol *morati*, glagol kojim tu književnost ograđujemo i stavljamo u kalupe. Isto tako i sam pojam smisao je „proizvoljan“ i ne bi ga se smjelo ograničavati.

Odmak književnog djela od svakodnevnog života omogućava pripovijetki ili romanu da stvarnost predstavi onakvom kakva ona jest. Kako bismo promijenili stvarnost i kako bi ona proizišla iz vlastitog smisla, ništa se u njoj ne smije shvaćati kao dodatak. Sve forme (oblici) i slike rađaju se iz smisla, a on se pak rađa iz svega. U toj Ajvazovoj viziji svijeta sve stupa u odnos sa svime i sve postaje dijelom jedne cjeline i funkcionira na temelju pozivanja. Drugim riječima, proza govori o stvarnosti zato što je proza odgovor na poziv stvarnosti. Evo kako vlastitim riječima pojašnjava odnos između smisla i književnosti:

Smysl se nedá převést na žádnou složku literárního díla, na myšlenku, styl, jazyk, příběh, psychologii. S hodnotou a zajímavostí díla nesouvisí, jestli se dílo pohybuje v jedné jediné oblasti zjevování smyslu, anebo v několika různých oblastech. Příběh je jedním z postupů, kterými se smysl zjevuje; mám příběh rád, ale jsem přesvědčený, že z něho nemůžeme udělat jedinou, ani jen privilegovanou oblast zjevování smyslu v prozaickém díle. Znehodnocujeme tím smysl, ale nakonec tím znehodnocujeme i příběh sám, protože dobrý příběh vzniká jen v souhře s dobrým, neredukovaným smyslem.³¹

Što se tiče jezika, on za njega ne predstavlja niti cilj niti sredstvo, već je dio igre pozivanja. Iz njega nastaje smisao kao i riječi koje ga izražavaju.

³⁰ Ajvaz, Michal. “O smyslu literárního díla”, *Tvar* 10 (2009): 6

³¹ Ajvaz, Michal. “O smyslu literárního díla”, *Tvar* 10 (2009). Str. 6

3. Glavni pojmovi i karakteristike književnog stvaralaštva Michala Ajvaza

3.1. Kako nastaje tekst, pojam puna praznina (plné prázdno) i struja (proud)

Michal Ajvaz autor je koji ima sposobnost da vrlo lako uplete svoje čitatelje u mrežu koju konstanto stvara dodajući novu radnju ili priču. Naime, bazična radnja same knjige vrlo je jednostavna i počiva na jednom banalnom zapletu iz kojeg dalje razrađuje tekst, a smisao tog teksta zapravo je puno više od neke jednostavnosti i banalnosti. Drugim riječima, u samoj biti tog teksta stoji filozofska osnova.³² Jedna od takvih je i pojam *plné prázdno* tj. *puna praznina*.

Uzevši u ruku barem jedno od Ajvazovih prozних djela, čitatelj se morao susresti s pojmom *pune praznine*. Naime, ovdje se radi o jednom konceptu koji je prisutan u gotovo svim Ajvazovim djelima i na neki način postaje temeljnim elementom iz kojeg nastaju sva djela. *Puna praznina* bitna je za početak većine njegovih prozних djela, a s time i za početak ovog poglavlja, budući da se na taj pojam nadovezuju brojni ostali. Sam autor izjavljuje da, kad kreće u pisanje nekog romana, zapravo niti ne zna o čemu će to biti i kakvu će ideju nositi. Radnja knjige kreće iz praznine i iz nje se postepeno kristaliziraju razna iskustva.³³

Puna praznina „motor“ je koji pokreće glavne likove da potaknu radnju. Tako npr. Tomáša, jednog od dvojice braće čija je smrt jedna od glavnih tema romana *Cesta na jih*, praznina s kojom se on susreće, pokreće na pisanje knjige. Ona iz njega progovara tj. njegova priča nije unaprijed određena već se stvara „u hodu“. Prvo stvara mjesto i opisuje ga, opisuje njegove prazne ulice. Zatim stvara prvog šetača, a iz njegovih zapažanja stvara se cijela priča koja se samo postepeno nadograđuje sve do jedne kompleksnije razine. Međutim, Tomáš Kantor nije imao namjeru stvoriti književno djelo. Tekst mu je služio kao izvor sreće i zabave te mu je prije svega bio igra. No u tom svom naumu nije uspio, budući da ga je čar pisanja sve više zarobljavala. Iz početne igre razvija kompleksan roman u kojem stvara nove prostore, gradove... S vremenom, Tomáš postaje opsjednut idejom *Djela – mreže*. Zapravo postaje zarobljenik vlastite igre koja je

³² Kittlová, Markéta. *Ajvaz, Michal. Lucemburská zahrada* (2011).

³³ Košnarová, Veronika. „Jednotný šum bytí“, *Host* 05 (2011). Str. 15

nastala iz njegove praznine. Moglo bi se reći da je praznina najbitnija filozofska tema, ne samo ovog romana, već i ostalih. Ona je prostor iz kojeg niče i uvjet egzistencije. Upravo iz tog razloga, u sebi nosi paradoks jer ona nije puka praznina, već sadrži bezbroj mogućnosti:

A když pozorně a soustředěně poslouchal, zaslechl v tom bzučení šepot jakéhosi jazyka, zjistil, že ticho prázdnoty je plné slov, vět, příběhů. Ty příběhy byly cizí, nerozuměl jim a zdálo se, že nenesou vůbec žádné poselství a nejspíš nemají vůbec žádný smysl, ale byly mu přitom podivuhodně líznké, jako by to byly dávné pohádky z nějakého jeho zapomenutého dětství. Hlas, který slyšel, ho fascinoval, a Tomáš věděl, že už mu nikdy nepřestane naslouchat. Viděl, že osudu se podařil skvělý vtíp: prázdnota byla tím, co je na světě nejvíc plné. Byly v ní zavinuty tisíce příběhů, a v každém obraze, v každém slově těch příběhů byly zavinuty další příběhy a v nich opět další.³⁴

Ipak, takva kakva je, nije potpuno bezopasna. Kao što se to dogodilo Tomášu, čovjek vrlo lako postane njezinim zarobljenikom i ne uspije na kraju shvatiti njezine znakove koji mu pomažu da pronađe odgovore koji se odnose na zagonetnost ljudske egzistencije.³⁵ Nakon što je razvio svoju knjigu do te mjere da se više ni sam nije snalazio u njoj, Tomáš pronalazi različite načine kako bi povezao dijelove i slike svojih priča, a na kraju se odlučuje povezati ih šarenim nitima. To je jedan od načina na koji pokušava uvesti red u svoju zapletenu priču, a čijim je zarobljenikom nesvjesno postajao svaki dan.

Također bismo prazninu mogli shvatiti kao pojam koji nam daje mogućnost gledanja na našu stvarnost iz nekog drugog kuta: „Často, mislim na to, že svět, ve kterém žije, může být v těsné blízkosti, může se přímo prolínat s naším světem, protože jeho plnosti se prostírají tam, kde v našem světě vidíme jen prázdno, a jeho prázdno je u nás plností...“³⁶ Dakle, ta praznina, zapravo nije prazna, ta puna praznina u sebi nosi mnoštvo značenja i smisla. Jednom kad ju „dešifriramo“ zalazimo u novu stvarnost. Ta stvarnost zapravo je stalno tu ispred nas i mogli bismo reći da nas Ajvaz, na neki način, upozorava da vrlo često pojave i stvari uzimamo „zdravo za gotovo“ tj. ponekad ne pokušavamo proniknuti dublje u njihovu srž. Baš kao što i on sam u svom djelu kaže: „... město v němž žijeme, je vytvořeno ze slov mnohem více než z cihel a kamenů“.³⁷ I mogli bismo reći da je tako. Svaka stvar, građevina, pojava pa i osoba zapravo je puno više od onoga što mi percipiramo. Izjavom da je svaki grad zapravo puno više izgrađen od riječi nego od cigli i

³⁴ Ajvaz, Michal. *Cesta na jih*. Brno: Druhé město, 2008. Str. 104

³⁵ Fialová, Alena. *V souřadnicích mnohosti : česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Prag: Academia, 2014. Str. 545

³⁶ Ajvaz, Michal. *Druhé město*. Brno: Nakladatelství Petrov, 2005. Str. 43

³⁷ Ajvaz, Michal. *Tyrkysový orel*. Praha: nakladatelství Hynek, 1997. Str. 84

kamenja autor nas upozorava da svatko od nas ima neku svoju priču, povijest i značenje (u duhovnom smislu), i to je ono što nas sve gradi, a ne samo materija. Još jedim citatom Michal Ajvaz naglašava i potvrđuje prethodnu misao: „A dokonce i viditelne povrhy, přítomné zdi a obnažené tváře, s nimiž se setkává naš pohled, jen vyplouvají z moře řeči, v němž tráví většinu života, a jsou stále prosáklé jeho vodami, pořád v nich pulsuje rytmus jeho vln“.³⁸ Dakle, sve ono s čime se susreće naš pogled priča o nečemu. Mi smo ti koji moraju naučiti „čitati“ vlastitim pogledom svijet oko nas. Jednom kad počnemo pridavati važnost onome što smo dosad zanemarivali, shvatit ćemo da i to, na svoj način, progovara.

S druge strane, neizbježan je i pojam *struje* (*proud*) kojim autor pokušava zapravo objediniti stvari i riječi:

Všetchny věci a bytosti kolem něho vyvstaly jako zářící krystaly, jež se zformovaly z jediného proudu; vše bylo z jedině světelné látky; a jako první zmizel rozdíl mezi slovy a věcmi, vše bylo tělem a zároveň písmenem: vše bylo utvářeno a oživováno proudem, bylo jím prosáklé, a zároveň vše bylo hieroglyfem, znakem, který vypravěl o rytmech proudu jimiž byl vytvořen a jež navždy usnuly v jeho tvarech, o tajemství svého zrození, o svých láskách a síti podivných příbuzností, jež prorůstaly kosmem.³⁹

S druge strane, Michal Ajvaz govori i o odnosu između stvari i jezika, odnosno, imena, o tome kako jedno ovisi o drugom i međusobno se isprepliću. Jedan od takvih primjera pronalazimo u romanu *Prázdné ulice*. Kao mali dječak Bernet pronalazi tajanstveni tekst koji je bio zapisan šifrom. Iako ga nije razumio, pojedine nerazumljive riječi potiču njegovu maštu u kojoj stvara sliku kapetana piratskog broda. Iz samo nekoliko nepoznatih riječi Bernet stvara ime tog kapetana te razvija cijelu jednu priču vezanu za taj brod i kapetana. Osim kapetana, Bernet u svojoj mašti ima jasno predstavljena i lica članova posade tog piratskog broda. Ipak, kad je saznao da takav kapetan zaista ne postoji i kad je morao promijentati njegovo ime, gotovo cijela njegova predodžba o tom liku se izgubila. S prestankom postojanja imena tog kapetana prestaje potojati i sam lik u Bernetovoj mašti. Taj lik imao je toliko snažnu pojavu da se doimao kao stvarna osoba s kojom je Bernet zapravo imao stvarnu komunikaciju. Dakle, ovaj „razgovor“ između stvari i imena zapravo je metafora za način na koji nam autor objašnjava njihov odnos u kojem ne možemo znati je li

³⁸ Ibid. Str. 85

³⁹ Ajvaz, Michal. *Lucemburská zahrada*. Brno: Druhé město, 2011. Str. 49

prije nastalo ime ili osobina. Štoviše, Ajvaz ih stavlja na istu razinu, a ljepotu pronalazi upravo u tom procesu u kojem oboje zajedno nastaju, ali i nestaju.⁴⁰

Postupak spajanja riječi i stvari pronalazimo i u drugim djelima. Primjerice, u romanu *Tirkizni orao*, školjke preuzimaju ulogu pisma, a u *Drugom gradu* tu ulogu preuzimaju bube. Informaciju u romanu *Cesta na jih* nose pak gumeni bomboni.

3.2. Stvaranje prostora: gradovi i periferije

Mjesto u koje Michal Ajvaz smješta radnju svojih prozних djela vrlo je specifično. To je prostor neočekivanih događaja i prije svega – to je prostor prepun promjena. Svijet koji nam autor otkriva prostire se pred nama pomalo, a stvaranje prostora u tom svijetu podrazumijeva sklad mnoštva komponenti: značenja, riječi, rečenica, slika, radnji i stvari. Sve te komponente međusobno se isprepliću i daju mu smisao. Autor nas tako provodi kroz mjesto promatrajući ga iz jednog drugog kuta. Štoviše, Ajvaz vrlo često smješta radnju svojih djela u stvarne gradove koji čitatelji vrlo dobro poznaju. Primjerice, radnja *Drugog Grada* smještena je u Pragu, međutim, autor nam se trudi pokazati jedan drugi Prag, obraća pozornost na stvari koje se možda u našoj svijesti čine beznačajnim, npr.: „Jak je to zvláštní, celý život jsem chodil skoro každý den po Karlově mostě a nikdy jsem nevšiml, že podstavec sousoší je otevírací...“⁴¹ Dakle, prostor, odnosno, grad koji nam autor predstavlja, dobro nam je poznat, on je cijelo vrijeme tu ispred nas i imamo ga prilike promatrati kroz oči glavnog lika koji je ujedno i svjedokom nastanka, ali i završetka tog prostora.

U tom „ajvazovskom“ svijetu ništa nema samo jednu prirodu, karakteristiku ili lice. Stvari, osobe, biljke i životinje promatra iz jedne druge perspektive i otkriva nam neko drugo njihovo lice. Takvim postupkom autor „razbija“ našu svakodnevicu i rutinu tako da u naš svijet uvodi nešto nama potpuno strano i tajanstveno kao što je to, u *Drugom gradu*, knjiga pisana nepoznatim pismom. Upravo ta knjiga tj., strana stvar, poticaj je za daljnje otkrivanje onoga što se krije ispod

⁴⁰ Glončáková, Klára. *Fenomén písma a textu v próze Michala Ajvaze* (2012).

⁴¹ Ajvaz, Michal. *Druhé město*. Brno: Nakladatelství Petrov, 2005. Str. 100

toga, a to nam pak otvara vrata iza kojih se kriju nova značenja,⁴² a ona nas vode u novi svijet u kojem je prostor poiman na drugačiji način.

Isto kao i Kutra, Tlustý ukazuje na činjenicu da, s Ajvazovog stajališta, svako mjesto ima skriveno lice, a on nam pokušava pomoći da upravo to primijetimo. Pod otkrivanjem drugog svijeta, Ajvaz ne podrazumijeva samo gradove, već i njegove periferije, zapuštene i udaljene ulice itd.⁴³

Na početku književne karijere, Michal Ajvaz je vrlo često radnju svojih knjiga, kako smo već i spomenuli, smještao u Prag zbog čega su ga svrstavali u autore „magičnog Praga“. Međutim, u romanima koji su naslijedili radnju smješta i u ostale gradove, štoviše, na druge kontinente. Kako i sam kaže u intervjuu s Veronikom Košnarovom, Prag za njega nije bio ništa magičniji nego ostali gradovi. U početku je tako često tematizirao Prag zbog toga što mu je u procesu pisanja najviše odgovaralo polaziti od konkretnoga grada te stvarati slike i radnje koje proizlaze iz duha grada. A kako je u Prag živio od djetinjstva, najbolje je poznao takve praške slike i radnje. Ipak, tvrdi da voli velike gradove i da magiju posjeduje svaki grad. Dapače, ističe da su najsretniji trenutci za njega vezani upravo za onaj prvi put kad kroči ulicama nekog nepoznatog grada i promatra ga kao neko nepoznato, uzbudljivo biće. Kao vlastitu prekretnicu u tom smislu predstavlja djelo *Tirkizni orao* u kojem više ne piše o mjestima o kojima je prethodno pisao. Nakon njega primjerice u romanu *Cesta na jih*, Prag gotovo da se i ne spominje. Promjena nastaje u romanu *Prázdné ulice*. Naime, u tom djelu vraća radnju u Prag, ali taj put u zapuštene i udaljene dijelove grada, njegove periferije s tvornicama itd. Dakle, primjećujemo da autor, iako se vraća gradovima o kojima je već pisao, taj put ne otkriva njihov centar, već rubne dijelove koji odišu tajanstvenošću. Posljednje prozno djelo, *Luksemburški park*, odigrava se u Parizu i drugim gradovima, ostavljajući Prag ponovo po strani. Štoviše, autor govori da više ne osjeća povezanost s Pragom u privatnom životu, te da bi mogao živjeti i u drugim svjetskim gradovima.⁴⁴

Međutim, radnje knjiga ne odvijaju se samo u stvarnim gradovima. Kao što smo već primijetili, ovaj autor konstantno prožima svijet realnosti i fikcije, a to primjenjuje i na planu mjesta radnje. Što se toga tiče, tvrdi da nema velike razlike u opisivanju stvarnih i nestvarnih

⁴² Kutra, Oldřich. “Zánik, proměna, vyvstání: prostor v díle Michala Ajvaze”, *Tvar* 11 (2007). Str. 14

⁴³ Tlustý, Jan. “Podruhé do druhého města”, *Host* 10 (2005). Str. 56

⁴⁴ Košnarová, Veronika. “Jednotný šum bytí”, *Host* 05 (2011). Str. 10

gradova: „... vynořila se imaginární Parka jakoby nezávisle na mé vůli, jako by měla vlastní život; neměl jsem pocit, že bych ji vymyslel, zdálo se mi spíš, že jen popisují město, které přede mnou vystávalo“.⁴⁵ Što se tiče prožimanja realnosti i fikcije, ono je prisutno u gotovo svim proznim djelima koja su tema ovog rada. Ajvaz u morski grad smješta stvarna praška mjesta, praškim ulicama slobodno se po snijegu kreće morski pas, u Pragu se odigrava i završna scena *Bijelih mrava* u kojoj upravo ti bijeli mravi formiraju paraliziranog bijelog tigra sa zelenim očima koje ispuštaju zelenu tekućinu, radnja romana *Zajatec*, u romanu *Cesta na jih*, odigrava se u Americi...

Čudnovati grad samo je metafora za ono što nam predstavljaju njegovi rubovi. Rubovi grada, predstavljaju mogućnost bijega i ponovnog rođenja, odnosno, ponovno oživljavanje davno zaboravljenih mjesta, koja predstavljaju prostor za pridavanje novih značenja.⁴⁶ Kao što i sam autor kaže u djelu *Drugi grad*, rubovi grada samo su središte nekog drugoga grada...

3.3. Stvarnost, svijet fikcije, zagonetna džungla, red i kaos te pojam granice

Još od prvih proznih djela možemo uočiti element koji će i godinama poslije Ajvaz razrađivati u onim nadolazećima. Naime, ovaj autor stalno se vraća traženju i stvaranju druge stvarnosti tj. svijeta. To je svijet koji postoji iza granice našeg uobičajenog pogleda na njega i u njemu pronalazi mogućnost da ga shvatimo na drugačiji način. Stvarnost je ovdje poimana kao raznolikost perspektiva kojima gledamo na nju tj. ona nam se nudi iz različitih stajališta. Cijeli njegov tekst zapravo možemo okarakterizirati kao sudar suprotnih svjetova. To je mjesto gdje se susreće tajanstveno s poznatim, realnost sa fikcijom, groteska s ozbiljnošću itd.

Cijelo to putovanje i otkrivanje druge stvarnosti popraćeno je i raznim osjetilima pa nas tako autor upoznaje s neobičnim zvukovima, najčešće glazbom bez nekog određenog ritma i čudnim tonovima. Primjerice, glazba je jedan od ključnih elemenata romana *Tirkizni orao*, budući da je nužna za ostvarivanje uspješnoga kraja. Susret s čudnovatom melodijom glavnog lika ne ostavlja ravnodušnim. On pokušava zamisliti čudnovato glazbalo koje proizvodi tu melodiju, pita se od čega se ono sastoji, kakav je njegov mehanizam, pokušava dokučiti što uopće stvara taj zvuk, stvara sliku posebne vrste žice i procesa koji nastaju tijekom sviranja, propitkuje materijal kojim

⁴⁵ Ibid. Str. 12

⁴⁶ Merhaut, Luboš. “Druhé město, kniha cesty”, *Literární noviny* č. 37 (16. září 1993).

je izrađeno glazbalo itd. Čudna melodija pojavljuje se i u romanu *Drugi grad*: „Věřící v lavičích otevřeli zpěvníky a začali zpívat táhlou melodií beze slov, melodií, ve které jsem nemohl najít žádný rytmus a řád a která spíš připomínala nahodilé zvuky větru rozechvívajícího za zimníchvečerů plechovětšnění v oknech...“⁴⁷. Osim zvučnim, otkrivanje drugog svijeta popraćeno je vizualnim aspektom tako da se vrlo često opisuje egzotična flora i fauna te fantastični krajolici.⁴⁸ Kad je riječ o bojama, valja istaknuti zelenu i ljubičastu kao one koje se najčešće pojavljuju pa tako čitamo o npr. zelenoj svijetlosti, zelenom tramvaju, zelenom mramoru, jarkozelenoj tekućini, ljubičastoj knjizi, ljubičastom nebu, zeleno – ljubičastom ruhu itd. Ne nedostaje niti dijelova u kojima nam autor želi neki prostor ili stvar približiti uz pomoć mirisa pa tako, npr., govori o sladunjavim mirisima u *Drugom gradu*. Jan Tlustý također govori o važnosti osjetila. Napominje da je Ajvazov roman *Drugi grad* 'igra sa osjetilima' tj. priča o tome kako se mijenja poimanje našeg svijeta kroz osjetila. Za njega 'igra s osjetilima' u tom djelu započinje susretom s nečim nepoznatim tj. knjigom pisanom nepoznatim jezikom. U stvaranju drugog grada veliku ulogu igraju osjetila kojima ga autor „gradi“, a tim načinom svijet postaje kompleksniji.⁴⁹

Zanimljivo je i razmišljanje L. Merhauta koji tvrdi da u djelu *Drugi grad*, Ajvaz ironizira naš svijet i način na koji živimo. To je svijet u kojem su svi naši postupci mehanički, mogli bismo reći i rutinski.⁵⁰ I zaista, na sebi svojstven način, Ajvaz nas upozorava da svijet koji nas okružuje uzimamo „zdravo za gotovo“. Kao što ćemo vidjeti i u citatu, autor poprilično jasno izražava svoj vlastiti dojam: „To ztlumení života však zároveň uvolnilo prostor pro nesmírné množství věcí, tvarů, odstínů barem a světla, které se obvykle vůbec nedostanou do vědomí, protože nejsou pokládány za dostatečně zajímavé nebo užitečné, a pokud tam proniknou, vzápětí je paměť vyloučí jako zbytečný balast, jako nepotřebné odpadky zkušenosti“.⁵¹ Dakle, postoje stvari koje ne doživljavamo i ne pridajemo im dovoljno važnosti zato što ih smatramo nebitnima, nezanimljivima i nekorisnima. Iz tog razlga, mehanički ih izbacujemo iz svog života. Ipak, kad bismo zanemarili rutinu u našim i životima, mogli bismo shvatiti važnost tih stvari i pojava.

⁴⁷ Ajvaz, Michal. *Druhé město*. Brno: Nakladatelství Petrov, 2005. Str. 30

⁴⁸ Vypelová, Helena. “Chobotnice s chapadly příběhů”, *Host* 03 (2005). Str. 52

⁴⁹ Tlustý, Jan. “Podruhé do druhého města”, *Host* 10 (2005). Str. 56.

⁵⁰ Merhaut, Luboš. “Druhé město, kniha cesty”, *Literární noviny* č. 37 (16. září 1993).

⁵¹ Ajvaz, Michal. *Druhé město*. Brno: Nakladatelství Petrov, 2005. Str. 60

S druge strane, Michal Ajvaz nudi nam drugi svijet koji vrvi životom, on je prepun neočekivanih promjena. Tako nas uvlači u napeti svijet džungle, suočava nas s borbama u tom drugome svijetu, s njim proživljavamo brojne pustolovine i otkrivanje drugoga grada. Kao da nam otkriva jedan drugi, tajanstveni i magični Prag.⁵² U tom gradu protagonist se zapravo osjeća puno bolje nego u onome u kojem je prije živio. Taj svijet u kojem je prije živio vidi kao dio neke igre u kojoj mu je dodijeljena određena uloga koju je bio prisiljen igrati, ali ju nije razumio. Svoj pravi život pronalazi ne na pozornici, već izvan nje:

„Žil jsem celý život na okraji a víc jsem se vyznal ve světě skvrn a prasklin na starých zdech než ve světě tvarů, které byly uznány za smysluplné a jediné důležité, nikdy jsem nerozuměl smyslu hry, která se hraje, a rolím, ze kterých jsem si měl nějakou vybrat, občas jsem se pokoušel některou přijmout a hrát ji, ale vždycky jsem jen mechanicky odříkával předepsaný part, s nechutí a s pocitem trapnosti a studu, studu, který po nějakém čase úplně ochromil chabý herecký výkon, takže jsem raději zmlkl a zalezl do kouta jeviště – a přesto jsem se až od této chvíle stále bál zahodit text hry a odejít do temného zákulisí. Odcházel jsem, ale chápal jsme svůj odchod pořád ještě jako poslední roli, jako roli, která mě nakonec podivnými způsobem přece jenom zapojí do hry“.⁵³

Iz navedenog citata možemo zamijetiti još jednu kritiku društvu. Ajvaz ovdje govori o tome kako smo na neki način i „žrtve“ društva u kojem živimo. U njemu postoje određena pravila i norme koje moramo poštivati. Svaki odmak od načina života koji nam društvo nameće smatra se neprihvatljivim. Dapače, samo društvo pokušava nas „zaštititi“ od toga da živimo onako kako mi želimo: „Otevela se prede mnou krajina, před kterou nás chtějí celý život ochránit, upírají nám právo na prohru a právo na exil, právo ztratit se a bloudit podél zdí, být vyhnancem ve světě koutů, na tmavých dvorcích bytí“.⁵⁴

Još jedan u nizu ključnih pojmova je tzv. *džungla*. O njoj Michal Ajvaz kaže: „Skutečna džungla je v krajině blízkého; je to džungla, kterou nikdy neopouštíme“.⁵⁵ Ta blizina odnosi se na svakodnevne stvari. O njima znamo najmanje baš zato što se s njima najviše susrećemo, a to je dovelo do toga ih više niti ne doživljavamo. Ta spomenuta džungla isto tako je i labirint. Njime si vrlo lako možemo predstaviti stvarnost zato što ni jedno ni drugo nemaju shemu. Kad se nađemo u nečemu što se protivi bilo kakvoj shemi dobivamo osjećaj smetenosti i depresije. Ipak, kad se okanimo te iste sheme, shvaćamo da je to ona prava stvarnost koja je vrijednost sama za sebe, koja

⁵² Merhaut, Luboš. “Druhé město, kniha cesty”, *Literární noviny* č. 37 (16. září 1993).

⁵³ Ajvaz, Michal. *Druhé město*. Brno: Nakladatelství Petrov, 2005. Str. 165

⁵⁴ Ibid. Str. 166

⁵⁵ Ajvaz, Michal. *Tyrkysový orel*. Praha: nakladatelství Hynek, 1997. Str. 87

ima svoj vlastiti red; red pustolovina i igre. Zato, na kraju, Ajvaz zaključuje da kad čovjek to shvati, tad se osjeća sretnim, štoviše, shvati da može biti sretan samo u tom labirintu.⁵⁶

A. Fialová tu drugu stvarnost imenuje svijetom fikcije. I ona, također, tvrdi da svijet fikcije u Ajvazovom opusu predstavlja zapravo naš svijet. On ga preoblikuje i olakšava nam da ga shvatimo na način da pridaje važnost pojavama iz našeg stvarnog svijeta koje su nam do tada bile nerazumljive. Dakle, svijet fikcije je samo metafora za stvarni svijet koji nas okružuje. Nadalje, po takvom principu, metaforu predstavljaju i gumeni bomboni u romanu *Cesta na jih*. Gumeni bomboni zapravo su umjetni jezik, nose poruku i govore o stvarnom svijetu.⁵⁷ U svijetu fikcije ne nedostaje niti fantastičnih elemenata pa tako autor u svoje romane uvodi živa bića koje naziva nemanima. Primjerice, u *Luksemburškom parku*, pripovijeda o Clareinom susretu s monstrumom kojeg predstavlja velika muha. U *Tirkiznom orlu* nemani se pojavljuju u priči o *Zenonovim paradoxima*. Ondje je u tzv. morskome gradu nekad vladar bio crni kit koji je zapravo bio demon. U *Drugom gradu* se pak otkrićem knjige pojavio golemi tsunami iz kojeg je izronila golema riba, a ulicama Praga slobodno se kreće morski pas.

Druga dva pojma koja su usko povezani s poimanjem toga drugog svijeta su red i kaos. Kao i ostali pojmovi, i ta dva tema su gotovo svake proze. Primjerice, u *Zenonovim paradoxima* autorov pripovjedač spominje red i kaos. On nam govori o tome da što se tiče njegovog odnosa prema njima, odavno zastupa stranu kaosa. Njegovo poimanje kaosa usmjereno je na pristup kojim se, u našem svijetu, kaos pokušava predstaviti kao proces i razvoj struktura, iznenađujući sklad slučajnosti i zakonitosti, ili pak kao neki drugi stupanj reda, a ne kao neki „mračni“ nered.⁵⁸ Urbanec zaključuje da Ajvazova djela nude mogućnost drugačijeg poimanja svijeta oko nas. U tom svijetu labirinta smo i mi, ali nesvjesno. Taj svijet čini se kao kaos, kaos koji još nismo savladali i kaos koji pomalo prodire u našu svakodnevicu.⁵⁹ Kroz Ajvazova prozna djela shvaćamo da nam autor želi predstaviti kaos kao poredak koji je sasvim ispravan i koji bi trebao

⁵⁶ Rulf, Jiří. *Rozhovor s Michalem Ajvazem* (2008).

⁵⁷ Fialová, Alena. *V souřadnicích mnohosti : česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Prag: Academia, 2014. Str. 546

⁵⁸ Milota, Karel. “Výpravno, důmyslno i utěšeno”, *Literární noviny* č. 7 (18. února 1998).

⁵⁹ Urbanec, Jiří. *Svět Michala Ajvaze* (2009).

biti smatran pozitivnim aspektom našeg života, a ne kao nešto loše: „Chaos se mu zjevil jako pramen svih řádů, a tím jako nejdokonalejší a ničím nenarušitelný řád.“⁶⁰

Autorov svijet pun je raznih suprotnosti, postojećih i nepostojećih stvari i pojava, stvarnog i nestvarnog, mjesta koja se dijele na *ovdje* i *tamo*. Međutim, taj njegov svijet vrlo često je neograničen i tu je bitna slobodna struja svijesti o njihovu neovisnom kretanju. Iz toga, nadalje, proizlazi sve to fantastično, mistično i bajkovito. Granica se u Ajvazovom svijetu poima svakako, samo ne kao ravna crta koja oštro dijeli dva svijeta. Ona je prostor u kojem se autor kreće, prekoračuje ju i vraća se natrag. To je prostor u kojem se on poigrava. To je, također, prostor koji odiše tajanstvenošću zato što odgovor na pitanja „gdje je ta granica?“ i „što ona dijeli?“ ne dobivamo. Isto kao što red i kaos predstavljaju neograničen prostor, tako i sam prostor granice nema kraja. Ona može biti svugdje, a da bismo ju prešli, moramo ju tražiti.⁶¹ Ipak, autor je uvjeren da ta granica našeg svijeta nije daleko; kao i džungla, ona je blizu. Samo jednim pogledom možemo ju preći i stupiti u drugi svijet: „Hranice našeho světa není vzdálená, netáhne se na obzoru nebo v hlubinách; bledě světélkuje v nejtěsnější blízkosti, v šeru okrajů našeho těsného prostoru, kotukem oka pořád nahlížíme, aniž bychom si to uvědomovali, do jiného světa“⁶².

Michal Ajvaz naglašava i to da možemo živjeti tek kad se vratimo iz toga drugog svijeta, jer taj drugi svijet posjeduje tajanstvenost za kojom trebamo tragati i tek kad ju upoznamo, možemo dalje živjeti: „A co je nejdůležitější: tuším, že tam za hranicí je kryté tajemství našeho světa, doopravdy žít budeme moci až potom, až se vrátíme z druhé strany... Třeba se za hranicí opravdu skrývá pramen tvarů našeho světa, ale stejně bychom mu nemohli nikdy porozumět, nemohl by pro nás mít žádný smysl. Smysluplné a pochopitelné je pro nás jen to, co se pohybuje v drachách našeho světa“⁶³

Isto tako, misao koju provlači kroz redove tog citata jest i ona da smo možda izgubili svijest o tome tko smo i od kud dolazimo te da smo se previše udaljili od svoje biti. U gotovo svakom proznom djelu koristi se motivom demona kao podsjetnikom onoga što smo bili na početku. Tim motivom autor se dotiče naše povijesti, početka egzistencije i svega onoga što nas je „izgradilo“,

⁶⁰ Ajvaz, Michal. *Tyrkysový orel*. Praha: nakladatelství Hynek, 1997. Str. 158

⁶¹ Milota, Karel. „Výpravno, důmyslné i utěšeno“, *Literární noviny* č. 7 (18. února 1998).

⁶² Ajvaz, Michal. *Druhé město*. Brno: Nakladatelství Petrov, 2005. Str. 10

⁶³ *Ibid.* Str. 21

a što smo odbacili ili potisnuli. Susret sa svim tim starim uspomnama možemo očekivati tek kad pređemo granicu: „Pořád se ve mně ozýval pocit, že i my jsme měli kdysi jakýsi podíl na prvotním tanci, že i my jsme se zúčastnili slavnosti, že jsme my sami byli tančícím božstvem či démonem a že se v nás uchovávají zbytky starých vzpomínek i temné porozumění pro to, co jsme pak zapřeli a odsunuli za hranici“.⁶⁴

Nadalje, autor postaje sve kritičniji i, kroz usta jednog od likova, poprilično grubo progovara o našem svijetu: „Jak jste v tom vašem městě všichni tupí a těžkopadní, zapomněli jste na svou prvotní řeč a myslíte si, že to, co touto řečí tiše promlouva, je němé, vidíte za hranicemi svého prostoru jen chaos a zborcení a rozklad“.⁶⁵ Dobivamo dojam da nas autor kritizira zato što se suzdržavamo od prelaženja granice jer se bojimo da bismo se tamo susreli s kaosom s u kojem se ne znamo snaći: „Cítíme úzkost z temné hudby, jež se ozývá z druhé strany hranice a jež rozeptává náš řád, máme strach z toho, co se rýsuje v přítmí koutů, nevíme, jestli to jsou rozbité, rozpadající se tvary našeho světa, nebo zárodky nové fauny, která jednou promění města ve své loviště, předvoj armády monster, která číhavě pomalu táhne našimi byty.“⁶⁶ Iz toga možemo zaključiti da nas naš strah od nepoznatoga udaljava nas od nas samih. U svom svijetu postajemo zarobljenici i zaboravljamo na svoje korijene, a time i na sebe kao biće koje je sastavni dio prošlosti. Stoga, Ajvaz ističe koliko je bitno da u svijetu postoje ljudi koji se ne boje prekoračiti tu granicu i koji će širiti svijest o dubljem smislu našeg života : „Obec neví, jak je jí zapotřebí těch, kteří odcházejí za hranice. Odcházející už nemyslí na stopy, které zanechává ve svém domově, ale přesto jsou pro ty, kdo zůstávají, odchody připomenutím jiného prostoru, připomenutím, při kterém se zachvěje platný řád a na čas se probudí spící síla, jež řád tajně buduje a oživuje: bez odcházejících by řád domova strnul a odumřel“⁶⁷. Ovu misao autor zastupa i u djelu *Prázdné ulice*: „Ale přitom možná ti, kteří tak mluvili, tušili, jako moc náš svět potřebuje pohled těch, kteří se nevrátili; ten pohled zachrňoval nemocné věci našeho světa tím, že kolem nich rozestíral hojivé prázdno, balzam nicoty, který zrál dlouhá léta a který byl plodem minulosti, a dával jí tak smysl, přinášel smíření, naději a radost“.⁶⁸

⁶⁴ Ibid. Str. 23

⁶⁵ Ibid. Str. 73

⁶⁶ Ibid. Str. 63

⁶⁷ Ibid. Str. 168

⁶⁸ Ajvaz, Michal. *Prázdné ulice*. Brno: Nakladatelství Petrov, 2004. Str. 155

3.4. Knjiga

Knjiga je jednim od temeljnih motiva Ajvazovog književnog opusa i sastavnim je djelom svakog njegovog proznog djela. Primjerice, u *Drugome gradu* ona je upravo motiv koji pokreće glavni lik. On pronalazi knjigu, i prvo zapaža njezin izgled, miris i kakva je na dodir. Sama spoznaja da je to knjiga bez imena i autora te da je, na kraju krajeva, pisana drugim jezikom, budi snažnu želju u njemu da ju bolje upozna i razumije. Knjiga je vrlo često obavijena velom tajanstvenosti i susretom s njom kreće putovanje protagonista. To putovanje, u metaforičkom smislu, mogli bismo nazvati i putovanjem u ljudsku podsvijest. Svoj prvi zalazak u podsvijest, zahvaljujući nepoznatoj knjizi, proživljava glavni lik romana *Luksemburški park*: “Paul si uvědomoval, že příčinou takové posedlosti nemůže být úžas nad něčím zcela novým a neznámým; při setkání s Rossem se spíše začalo probouzet něco, co v něm dřímalo už dříve, ozýval se nějaký hlas, který jako by znal z jakési země, v níž kdysi dávno pobýval a na niž zapomněl”.⁶⁹ Susreće se s romanom Donalda Rossa i od tog trenutka sve više postaje opsjednut knjigom, ali i Rossom kao osobom. Od tog susreta u njemu se počinju buditi uspavani demoni. Njihovo buđenje najčešće ne inicira sama knjiga, već nepoznati jezik koji pak može potaknuti i nastanak novih tekstova.⁷⁰ Drugi jezik i nepoznate riječi mogu nas potaknuti da promatramo svijet drugim očima, ali mogu i pozitivno utjecati na našu sposobnost shvaćanja tog svijeta. Taj novi jezik sredstvo je pomoću kojeg možemo shvatiti što svijet govori: „Slova neznámého jazyka v něm probudila nové oči, kterými se teď díval, a zároveň novou schopnost rozumět jazyku, kterým svět mluvil“⁷¹. Susret koji je preobrazil stvarnost doživio je i Petr Kantor, jedan od dvojice braće u romanu *Cesta na jih*: „Petr konečně uviděl smysl v tom, co dosud žádný smysl nemělo, uviděl ho jako mízu, která proudila propleteným síťovým zarůstajícím stránky knih. A tenké konečky slahounů té divoké spleti nakonec vyrazily ven z knih, dotkly se povrchů věcí a těl, učinily je podobnými obrazům, a proměnily tak i pohled, jakým se Petr díval na věci a těla“.⁷² Susret s knjigom promjenio je njegov način na koji poimlje svijet.

⁶⁹ Ajvaz, Michal. *Lucemburská zahrada*. Brno: Druhé město, 2011. Str. 47

⁷⁰ Hrtane, Petr. “Procházka parkem”, *Host 01* (2012). Str. 57

⁷¹ Ajvaz, Michal. *Lucemburská zahrada*. Brno: Druhé město, 2011. Str. 50

⁷² Ajvaz, Michal. *Cesta na jih*. Brno: Druhé město, 2008. Str. 50

Knjiga je, također, metaforom našeg viđenja svijeta kao reda i svijeta onakvim kakvim on možda jest. Taj svijet je zapravo neograničen i skriva neke druge svjetove i njihova načela. Knjiga u romanu *Drugi grad* potpuno ispunjava svoju ulogu: probuđuje u glavnom liku želju da razriješi zagonetku koju, na kraj krajeva, predstavlja sama knjiga, zatim potiče glavnog junaka da promišlja o tome te da si postavlja pitanja koja su izazvana susretom s drugim gradom.⁷³

3.5. Otvoreni kraj

Nakon svih tih fiktivnih svjetova koje nam autor prostire, napuštenih ulica, mjesta i građevina u kojima pronalazi dovoljno zanimljivosti da se zaigra čitateljevom maštom, nakon svih fantastičnih motiva, čudnovatih stvorenja, novih civilizacija te naposljetku, nepoznatih, neobičnih i nerazumljivih pisama, Michal Ajvaz svaki roman, ali i priče unutar njega, završava na sasvim normalan način, s nekom svakodnevnom situacijom, baš kao da se prije toga nije dogodilo ništa od prethodno navedenog.⁷⁴

Ipak jedna od glavnih karakteristika koje se vezuju za stvaralaštvo Michala Ajvaza svakako je ostavljanje otvorenog kraja. *Narančasta knjiga (Oranžová kniha)* jedan je od takvih primjera. Isto tako, jedan od glavnih motiva romana *Prazdné ulice* je potraga za tajnovitim trozupcem (*trojzubec*), ali njegovo zagonetno porijeklo na kraju nije riješeno, štoviše, pripovjedač u zadnjim redcima najavljuje nastavak svoje potrage za njim.⁷⁵ U romanu *Cesta na jih* naizgled nam se može učiniti da je kraj zatvoren. I zaista jest, ako se fokusiramo isključivo na detektivski aspekt romana. Međutim, ne zaboravimo da pripovjedač na kraju najavljuje nastavak svog putovanja prema jugu. Njegovo putovanje ne završava s krajem knjige. Stoga, taj aspekt romana možemo smatrati nezavršenim.⁷⁶ Kad govorimo o djelu *Tirkizni orao, Mravenci* je priča koja ima zatvoren kraj, i sam pripovjedač je svjedokom konačnog rješenja. S druge strane *Zenonovi paradoxi* ima otvoren kraj, a na definitivno rješenje na kraju priče ne nailazimo. Isto tako, u *Zenonovima paradoxima* pronalazimo motiv nedovršene knjige.

⁷³ Hruška, Petr i dr. *V souřadnicích volnosti : česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Prag: Academia, 2008. str. 353.

⁷⁴ Urbanec, Jiří. *Svět Michala Ajvaze* (2009).

⁷⁵ Vypelová, Helena. "Chobotnice s chapadly příběhů", *Host* 03 (2005): 52.

⁷⁶ Fialová, Alena. *V souřadnicích mnohosti : česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Prag: Academia, 2014. Str. 547.

Iz romana *Drugi grad* ističemo i citat u kojem jedan od likova govori o shvaćanju kraja kao nečega što mora biti prisutno, ali on je samo naša predodžba: „Také jsem si myslela, že události musí mít konec. Ale to je hloupost, nikdy se nic neuzavře, konec je jenom naše představa, většinou dost hloupá představa...“⁷⁷

Kako ističe P. Janoušek, sve te priče koje proizlaze jedna iz druge vrlo često ostaju nezavršene. Janoušek ovdje govori o tzv. „strahu od kraja“. Dakle, kraj zapravo predstavlja nešto što je definitivno i što cijelu tu struju pripovijedanja zatvara i umrtvljuje.⁷⁸ Umjesto toga, Michal Ajvaz voli se poigravati s čitateljevom maštom, a ostavljanjem otvorenog kraja daje nam priliku da sami stvaramo kraj, odnosno, da sami razvijamo priču dalje.

3.6. Pripovjedačke razine

Jedna od glavnih karakteristika Ajvazovih prozih djela definitivno je moć da nas uvodi u dublje pripovjedačke razine. Naime, vrlo često koristi se tehnikom pripovijedanja u pripovijedanju u pripovijedanju itd. Usudili bismo se reći da je možda najkompleksniji takav roman *Cesta na jih*. Sve te razine pripovijedanja služe samo kao kostur na koji se nadovezuju fragmenti jedne veće priče u kojoj je glavni cilj pronaći ubojice dvojice braće.⁷⁹ Kořínek u svojoj recenziji romana *Cesta na jih* na slikovit način tumači pripovjedačke razine, a mogli bismo reći, i radnju djela. Naime, postupak pripovijedanja objašnjava nam uz pomoć obrnute piramide koja predstavlja strukturu djela. Na najvišoj, prvoj razini, nalazi se pripovijedanje kojim roman započinje. Nakon toga, zalazimo postupno u svijet fikcije te sa svakim slijedećim pripovijedanjem spuštamo se na sve dublje razine. U trenutku kad dolazimo do one zadnje, postupno se vraćamo natrag ne preskakujući ni jednu od prethodnih.⁸⁰ Konkretna kompozicija romana *Cesta na jih* izgledala bi ovako: prvu razinu pripovijedanja čini susret pripovjedača i Martina čiji razgovor započinje u Grčkoj. Sljedeća razina pripovijedanja je ona o braći Kantor koju priča Martin. Treća razina obuhvaća knjigu koju piše Tomáš Kantor. Radnja knjige smještena je u Lygdii, a jedan od likova, Hector, pripovijeda svoju vlastitu priču koja ujedno čini četvrtu razinu pripovijedanja i govori o Fernandu Vieti.

⁷⁷ Ajvaz, Michal. *Cesta na jih*. Brno: Druhé město, 2008. Str. 469

⁷⁸ Janoušek, Pavel. “Nicota překonávaná vyprávěním”, *Host* 04 (2009). Str. 59

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Kořínek, Pavel. *Přísliby příběhů prázdná* (2009).

Fernando je redaktor jednog časopisa, ali njegov život obilježio je politički angažman i sasvim bizaran tekst koji je napisao za vrijeme boravka u zatvoru. Riječ je o tekstu koji je napisan žicom, a njegova radnja čini zadnju, petu razinu pripovijedanja.

3.7. More, erotika, emocije i ljubavni odnosi

More je kod Ajvaza prisutno od samih početaka njegove književne karijere. Ono je za njega vezano uz bezobličnost iz koje dalje nastaju oblici. Također, u privatnom životu more za njega igra bitnu ulogu, a pogotovo mit Sredozemnog mora što se najviše primjećuje u romanu *Cesta na jih*. Osim toga, more povezuje s pustolovnim romanima te kao primjer navodi *Odiseju* koja bi, po njegovom mišljenju, mogla predstavljati prvu pustolovnu morsku knjigu. S jedne strane, poistovjećuje more i grad kao prostore pustolovine, susretom poznatog i nepoznatog itd.⁸¹ *Tirkizni orao* jedan je od prvih tekstova u kojem tematizira more. Pojavljuje se, štoviše, ideja morskog grada u kojem žive bogovi i božice.

Kad je riječ o erotičnim motivima, Michal Ajvaz tvrdi da njega prije svega zanima ono što zove austom bića, stvari i prostora. Mogli bismo reći da se ovdje zapravo radi i toj tajanstvenosti koja je prisutna u njegovim proznim djelima. Ta aura nam zapravo priča o tim bićima, stvarima, prostorima i njihovim prošlim sudbinama. Prema njegovom mišljenju, erotičnost je spojena s onim tajanstvenim i zagonetnim. Erotičnost mu je, u književnom smislu, najzanimljivija onda kad ono ostaje čistom mogućnosti. Npr. erotičnu atmosferu stvara između Martina i Krystine, u romanu *Cesta na jih*, ili, primjerice, kad opisuje veliki bijeli krevet na koji pada sunčevo svjetlo umjesto da opisuje ono što se tamo dogodilo⁸². Što se tiče emocija, mnogi kritičari zamjeraju mu manjak emocija i govore da su mu djela hladna. S druge strane, češki autor smatra da bi književnost trebala biti hladna. Ovdje se oslanja na Flauberta i mišljenje da bi autor trebao stvari promatrati s distance i pažljivo birati riječi kako bi mogao zahvatiti ono bitno. Onaj tko dopušta da ga se prekida samo širi banalnost.⁸³ Adamovič naglašava da su emocije u *Luksemburškom parku* prisutne, ali neproživljene, samo su opisane.⁸⁴ Što se tiče ljubavnih odnosa u Ajvazovim knjigama, Košnarová

⁸¹ Košnarová, Veronika. "Jednotný šum bytí", *Host* 05 (2011). Str. 13.

⁸² Ibid. Str. 12.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Adamovič, Ivan. *Ajvaz došel dějově rozbujelou zahradou do slepé uličky* (2012).

ističe da je to zapravo jedna banalna razina tj. razina iza koje se skriva ono što je zapravo bitno. Taj odnos bitan je samo zato što on dovodi do daljnjeg razvoja radnje romana. Već smo napomenuli kako Ajvaz smatra da bi književnost trebala biti hladna tako da bismo se mogli složiti da svrha ljubavnog odnosa zaista nije u poticanju i iskazivanju emocija već da je to samo jedno od „sredstava“ kojima autor postiže cilj.⁸⁵

⁸⁵ Košnarová, Veronika. “Jednotný šum bytí”, *Host* 05 (2011). Str. 12.

4. Zaključak

Michal Ajvaz kompleksan je autor. Njegova kompleksnost ne odnosi se samo na njegova osobna stajališta koja se oslanjaju na filozofske misli, već i na književna djela i postupke koje primjenjuje u njima. O složenosti djela ovog autora govori i činjenica da ga se pokušava svrstati u nekoliko književnih smjerova iako sam Michal Ajvaz nije sasvim suglasan s tim opcijama te najizglednijom opcijom smatra neoplatonizam. Posebno poglavlje ovdje je posvećeno pustolovnoj književnosti budući da ju on sam navodi kao izvor svog književnog stvaralaštva. Toliku važnost pridaje joj zato što smatra da je upravo ona jedan od ključnih predstavnika književnosti, jer sadrži tajanstvenost. Smisao književnosti za njega predstavlja odmak od stvarnosti, čime se ona povezuje s tajanstvenošću, budući da podrazumijeva traženje nekog drugog svijeta tj., naše druge stvarnosti, o čemu govori uvodno poglavlje, koje vodi u analizu daljnjih filozofskih pojmova ali i književnih postupaka kojima se autor koristi upravo da bi dosegao svoj književni cilj.

Filozofija u književnom svijetu ovog autora igra značajnu ulogu, a jedan od pojmova kojim razvija takve ideje je *plné prázdno*, odnosno, *puna praznina*. Kad se susrećemo s tim pojmom, dolazimo do saznanja da je taj koncept zapravo paradoksalan, kao što je i njegov naziv. Ta praznina vrvi slikama i idejama i samo čeka pravi trenutak da se oslobodi. Iz nje se rađaju događaji, a služi nam i da na svijet gledamo nekim drugim očima, nudi nam mnoštvo mogućnosti i perspektiva gledanja na svijet. Pomoću nje uviđamo da živimo u konstantnoj rutini koja nam zabranjuje da u potpunosti uživamo u našoj stvarnosti. Isto tako, Michal Ajvaz govori nam o stapanju riječi i stvari tj. govori nam o našoj povezanosti s okolinom te da i ona progovara, ali mi ju moramo naučiti slušati. Tu okolinu smješta u nama dobro poznata mjesta. Ona je svugdje oko nas, u našoj blizini, u realnim gradovima, ali i njegovim periferijama. Vidjeli smo, također, kako s lakoćom spaja realni svijet s fikcijom koja nije ništa više, nego još jedan od alata kojim kleše zapravo naš realni svijet.

Zanimljiva je i složena Ajvazova pripovjedačka tehnika, on gradi priču koja se zasniva na mnogo pripovjedačkih razina, a svaka od njih dovoljno je razrađena da nas uvuče sve dublje u tu igru pripovijedanja. Daljnja važna odlika njegovih djela jest otvoreni kraj kojim autor daje svu slobodu čitateljevoj mašti da se poigra.

Michal Ajvaz, definitivno je spisatelj koji ima istaknut i prepoznatljiv način stvaranja, stoga ćemo ovaj rad zaključiti njegovim riječima o tom procesu:

Psaní je něco jako alkoholismus, droga, člověk se jím může dostat do ohromné extáze a samozřejmě, že pak může mít abstinenční příznaky, když nepíše. A stejně jako alkoholismus to vede k pocitům zhnusenosti, k představám, že se člověk odpoutal od smysluplnosti a uzavřel se do nějakého vnitřního světa, který nemá žádnou platnost. Psaní je oscilace mezi extází a pochybnostmi o smyslu té věci.⁸⁶

⁸⁶ Rulf, Jiří. *Rozhovor s Michalem Ajvazem* (2008).

5. Literatura

5.1. Primarna literatura

Ajvaz, Michal. *Cesta na jih*. Brno: Druhé město, 2008.

Ajvaz, Michal. *Druhé město*. Brno: Nakladatelství Petrov, 2005.

Ajvaz, Michal. *Lucemburská zahrada*. Brno: Druhé město, 2011.

Ajvaz, Michal. *Prázdné ulice*. Brno: Nakladatelství Petrov, 2004.

Ajvaz, Michal. *Tyrkysový orel*. Praha: nakladatelství Hynek, 1997.

5.2. Sekundarna literatura

Ajvaz, Michal. "O smyslu literárního díla", *Tvar* 10 (2009): 6-7.

Fialová, Alena. *V souřadnicích mnohosti : česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Prag: Academia, 2014.

Hrtánek, Petr. "Procházka parkem", *Host* 01 (2012): 56-57.

Hruška, Petr i dr. *V souřadnicích volnosti : česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Prag: Academia, 2008.

Janoušek, Pavel. "Nicota překonávaná vyprávěním", *Host* 04 (2009): 57-59.

Košnarová, Veronika. "Masky touhy : Úvaha ajvazovská", *Česká literatura* č. 60 (2012).

Košnarová, Veronika. "Nezamrzající tok slov, příběhů a obrazů", *Tvar* 06 (2009): 21.

Košnarová, Veronika. "Slast z těla-plamene", *Tvar* 03 (2012): 2.

Košnarová, Veronika. "Jednotný šum bytí", *Host* 05 (2011): 8-16.

Kutra, Oldřich. "Zánik, proměna, vyvstání: prostor v díle Michala Ajvaze", *Tvar* 11 (2007): 14.

Merhaut, Luboš. "Druhé město, kniha cesty", *Literární noviny* č. 37 (16. září 1993).

Milota, Karel. "Výpravno, důmyslnost i utěšeno", *Literární noviny* č. 7 (18. února 1998).

Suchomel, Milan. "Druhé město, možné světy", *Česká literatura* č. 52 (2004). Str. 453 – 464.

Tlustý, Jan. "Podruhé do druhého města", *Host* 10 (2005): 56.

Vaníček, Jakub. "Lucemburská zahrada – a basta", *Tvar* 14 (2012): 12.

Vyplelová, Helena. "Chobotnice s chapadly příběhů", *Host* 03 (2005): 52.

5.3. Elektronički izvori

Adamovič, Ivan. *Ajvaz došel dějově rozbujelou zahradou do slepé uličky* (2012). Dostupno na: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/umeni/ajvaz-dosel-dejove-rozbujelou-zahradou-do-slepe-ulicky/r~i:article:729965/>

Glončáková, Klára. *Fenomén písma a textu v próze Michala Ajvaze* (2012). Dostupno na: <https://is.muni.cz/th/d89yn/?info>

Hovorková, Jana. *Kritická reflexe literární tvorby Michala Ajvaze v českých periodících* (2013). Dostupno na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/125719/>

Kittlová, Markéta. *Ajvaz, Michal. Lucemburská zahrada* (2011). Dostupno na: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/29079/michal-%C2%AD%E2%80%90ajvaz-%C2%AD%E2%80%90lucemburska-%C2%AD%E2%80%90zahrada>

Kořínek, Pavel. *Přísliby příběhů prázdná* (2009). Dostupno na: <https://www.advojka.cz/archiv/2009/4/prisliby-pribehu-prazdna>

Rulf, Jiří. *Rozhovor s Michalem Ajvazem* (2008). Dostupno na: http://www.pwf.cz/archivy/texty/rozhovory/rozhovor-s-michalem-ajvazem_1608.html

Slovník české literatury. *Michal AJVAZ*. Dostupno na: <http://www.ucl.cas.cz/ceny/?o=15>

Urbanec, Jiří. *Svět Michala Ajvaze* (2009). Dostupno na: http://www.pwf.cz/archivy/texty/clanky/svet-michala-ajvaze_2681.html

Ústav pro českou literaturu AV ČR. *Česka literární bibliografie – Literární ceny*. Dostupno na: <http://www.ucl.cas.cz/ceny/?o=15>

Zlamalová, Erika. *Rozhovor s Michalem Ajvazem* (2010). Dostupno na: http://www.literarni.cz/rubriky/aktualni/rozhovory/rozhovor-s-michalem-ajvazem_7955.html#.XdAaNfKjb0

6. Sažetak

Tema diplomskog rada književno je stvaralaštvo češkog spisatelja Michala Ajvaza. Prvi dio rada govori o počecima njegove karijere, ali i utjecajima koji su obilježili njegov književni život. U tom dijelu upoznajemo se s Ajvazom kao beletristom, ali i filozofom. U drugom dijelu upoznajemo se pobliže s filozofskim konceptima, ali i književnim postupcima i motivima koje međusobno isprepliće.

Cilj je ovoga rada ukazati na glavne karakteristike koje Michal Ajvaz koristi u svojim djelima. Kako filozofske, tako i književne aspekte promatrat ćemo s teorijske strane, ali i praktične. Konkretno, vidjet ćemo kako se oni realiziraju u proznim djelima *Cesta na jih*, *Prázdné ulice*, *Tirkizni orao*, *Drugi grad* i *Luksemburški park*.

Ključne riječi: *Michal Ajvaz, književnost, filozofija, proza, realnost, fikcija*

7. Shrnutí

Téma diplomové práce jsou znaky literární tvorby českého spisovatele Michala Ajvaze. V první části zabýváme se počátkem jeho kariéry, ale také i vlivy v jeho literárním životě. V této části seznámíme se také s Ajvazem beletristou a Ajvazem filozofem. V druhé části zabýváme se filozofickými koncepty a literárními postupy a motivy, které se prolínají.

Cíl této práce je ukázat na hlavní rysy, které Michal Ajvaz používá v svých dílech. Filozofické a literární aspekty budeme zkoumat z hlediska teoretického a praktického. Konkrétně, uvidíme, jak se realizují v prozaických dílech *Cesta na jih*, *Prázdné ulice*, *Tyrkysový orel*, *Druhé město* a *Lucemburský park*.

Klíčová slova: *Michal Ajvaz, literatura, filozofie, próza, realita, fikce*